

Философи, шашин судлал-ХІV
ӨӨР ӨӨР ОНТОЛОГИ ОЙЛГОЛТЫГ
ХОЛЬЖ ХУТГАСНЫГ АНЗААРСАН БЯЦХАН ШИНЖИЛГЭЭ

Ц.Гомбосүрэн (Sc.D)

МУИС. НШУС

Философийн тэнхим

Түлхүүр үгс: “феномен” гэдэг нэр томъёо өөр өөр философид ялгаатай утгатай нь. “Феномен” гэдэг философи нэр томъёог орчуулах тохиолдолд анхаарах зүйлс. Гегелийн феноменологи, Гуссерлийн феноменологи хоёрыг адилтгах үндэсгүй нь. “Феномен”, “хоосон чанар” гэдэг хоёр категорийг адилтгах үндэсгүй нь. “Арга билгийн гүн ухаан” гээч философи байхгүй нь.

Товч агуулга. Манай зарим зохиогч янз бүрийн философид “феномен” гэдэг нэр томъёо өөр өөр утгаар ашиглагддагийг үл харгалзсан байр сууринаас тэдгээр утгыг хольж хутгаж, улмаар тийм ойлголтоо буддист гүн ухааны нэг гол чиглэл болох төв үзэл дэх “хоосон чанар” гэдэг ойлголттой адилтгаж байна. Ингээж адилтгахын агуулга, арга зүйн дутагдлыг илрүүлэх нь энэ өгүүллийн зорилго болж өгөв. Мөн буддизм дэх арга-билгийн ёс бол философи(гүн ухаан) бишийг илрүүлэх зорилт тавьж хэрэгжүүлэв.

I

Энэ өгүүллийг бичигч надаас насаар хэд ах юм уу дүү, иймд үндсэндээ миний үеийн зарим өвөө, эмээ нар манай философийн амьдралын талбарт муу ул мөрөө үлдээснийг шинэ, залуу уншигчдад хэлэхгүй байж, сэрэмжлүүлэхгүй байж болохгүй нь гэсэн байр сууринаас энэ өгүүллийг бичив. Насны нар хэвийсэн хүн үеийнхнийгээ, тэгээд бас зарим нь өөд болооч болсныг шөргөхөд сэтгэл өвддөг юм байна. Гэхдээ философи философиороо байж, мэдлэгийн бусад төрөлтэй уялдан холбогдлоо ч тэдгээрээс ялгагдах олон онцлог нь хадгалагддаг байх ёстой гэж үздэг мэргэжлээ өмөөрсөн сэтгэл маань дийлж байх шив.

Юун хүмүүсийг шөргөөгөөд байна вэ? гэвэл өөрийнхөө юу бичсэн, нийтлүүлсэн бүхнээ “философи”, монголоор “гүн ухаан” гэж зарлаач нарыг болно. Уг нь тэд Монголын түүх, манай уламжлалт соёлын элементүүд, монголчуудын аж ахуй эрхэлдэг туршлага зэргийн талаар бичсэн зүйлс нь жирийн уншигч нарт сонин (яахав, мэргэжлийн хүмүүс нь шүүмжлэлтэй л ханддаг бөгөөд би түүнийг үл хөнднө) сайхан, соргог мэдээлэл арвинтай байдаг билээ. Бас тэдний нэлээд нь монгол бичгийн хэл овоо сайн эзэмшсэнээрээ би мэтийн модон хэлтнүүдэд үлгэр дуурайл болж байгааг зөвшөөрөх ёстой.

Гэвч тэд философийн шинжилгээ, дүгнэлт, ойлголтоос гадуур бичсэн, сайндаа философийн зарим мэдлэгийг хүчээр наалдуулсан зүйлээ байгаа байранд нь түүхийн, соёл

судлалын, мал аж ахуй эрхлэлтийн, угсаатны зүйн гэх мэт хаяглахын оронд философийн (гүн ухааны) гэж хаягладаг юм.

Уг нь хүн бүр үг хэлэх эрхтэй л дээ. Тиймээс тэдний “философи” гэж бичдэгийг хуулиар хорихгүй нь ойлгомжтой. Гэхдээ философич хүн мэргэжлийнхээ үүднээс тэр бүтээлүүдийг философи биш гэдгийг илчлэх ажил мэргэжлийн эрх төдийгүй хариуцлага мөн.

Яагаад хариуцлага вэ? гэвэл зарим өвөө, эмээ маань өөрийгөө “философич (гүн ухаантан)” гэж үнэлээд зогсохгүй бичсэн зүйлсээ төрийн мэдлийн ба хувийн дээд сургуулиудад мэргэжлийн стандартаас давуу болгон дөвийлгөж, маш чухал хичээл болгон заадаг, орчин үеийн философийг дооглон тохуурхаж, энэ чиглэлээр мэргэжсэн хүмүүст дээрэлхсэн нэр хаяг зүүдэг, буддын гүн ухааныг шинжлэх ухааны гарамгай нээлтүүд, марксист-ленинист философи зэрэгтэй адилтгадаг(гэтэл угтаа хэрвээ буддизм үнэн бол тэдгээртэй адил биш, харин тэдгээрээс дээшхи, хутагт билгийн цаад хязгаарт хүрсэн мэдлэг байж таарах билээ), философийг шинжлэх ухаан мөн гэж зарладаг зэрэг нь монголын философийн өнөөгийн амьдралд зонхилох нөлөөтэй болж байх шиг. Тэд бол тогтмол хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслүүдээр гол философидогч нар, олон фэн бүхий хүндэт хүмүүс, улмаар зарим нь доктор (Ph.D)-ын төдийгүй шинжлэх ухааны доктор (Sc.D)-ын, зарим нь бүр академич гэх мэт эрдмийн том цолтнууд, шинжлэх ухааны ба боловсролын салбарын гавъяат цолтнууд юм. Тэдний ихэнхэд нь философийн унаган мэргэжил, диплом байхгүй боловч тийнхүү манай эдүгээгийн философийн дээд нэр хүндтэнгүүд мөн.

Би ийм мөрүүдийг бичиж байгаа маань хувийн атаархлын сэдэлтэй биш ээ. Философийн мэргэжлийн хүмүүс байхгүй ба дараа нь бий болсон ч цөөхөн байсан, тэр цөөн нь мэргэжлийн байр сууриа хамгаалж чадаагүй үед философийн талбарт бэхжиж чадсан миний нэг үеийн зарим нь философийг мэргэжлийнх нь хувьд эзэмшиж, өөрийгөө болон бусдыг өөд татахын оронд хувийн нэр алдар, ашиг хонжоог нэгдүгээрт тавин, улмаар тэд эрдмийн зэрэг, цол олж авах ажилд бид мэт нь албан ёсны санал өгч, тэд дээшээ улам мандахад дэмжлэг өгч ирсэн явдал бол баримттай зүйл мөн.

Ингэж дурдаж байгаа маань хүмүүсийг дэмжиж ирсэн түүхэндээ харамссанаасаа биш, харин бодитой биш үнэлгээ бол танин мэдэхүйн ба ёс суртахууны хохирол учруулдаг тул асуудалд хэрсүү, хариуцлагатай ханддаг байх ёстойг бид тооцдог байя гэсэн санаа илэрхийлж буй.

Танин мэдэхүйн ба үнэлэмжийн хохирлын жишээ хэлье. Сүүлийн барагцаалбал 3-4 жилээс хойш манай салбарт суралцагч нар эрдэм шинжилгээний хуралд тавих илтгэл, дипломын ажил бичих зэргийн сэдэв сонгохдоо философийн суурь мэдлэгээс зугтсан сэдэвт илүү татагдах болсон. Тэгээд “ийм, тийм юмны” философи гэж сонгох их дуртай болсон. Ийм сонголтыг философи мэргэжлийн ажил эрхэлдэг зарим хүн ч гэсэн зөвтгөхдөө

философийг амьдралтай холбож байгаа нь гэдэг юм. Суурь мэдлэгээ эзэмшээгүй байж тийм сэдэв сонгох нь бидний үеийнхний буюу өвөө эмээ нарын философидог зам амар, зовлон багатай санагддагийнх биз. Юугаараа амар байж болох вэ? гэвэл өвөө, эмээ нар нь жинхэнэ философидож биеэ зовоохгүйгээр өөр төрлөөр бичсэн зүйлсээ философийн бүтээл туурвисан байдлаар сурталчилдаг, сайндаа тэдний зарим нь бичсэн зүйлээ философийн бэлэн үзэл, үндэслэл, томъёололын хэрэгжилт болгон сурталчилдаг зэрэг байхаар юм. Хэрвээ ингэж амарчлахыг эрхэмлэн заншвал шавь-дүү нарын маань идэвхитэй хэсэг нь өвөө эмээ нар шигээ хуурамчаар философидон хэврээчид болж, идэвхигүй нь дуу шуугүйчүүд болох биз. Угтаа философийг амьдралтай холбоно гэдэг бол урлаг, шашин, шинжлэх ухаан, хүн судлал, нийгмийн бодит байдал зэргийн аль нэгний юм уу зарим хэдийнх нь талаархи онолын мэдлэгээс үнэлэмжийн илүү ерөнхий ойлголт, онол боловсруулах үйл ажиллагаа билээ.

Одоо ёс суртахууны хохиролд хамаарах нэг баримт дурдъя. Философийн унаган мэргэжилтэй, энэ мэргэжлээрээ ажил эрхэлдэг хүмүүсийн зарим нь хүртэл өвөө, эмээ нар лугаа адилаар таалагдах үндсэн зорилготойгоор бичиж, нийтлүүлэх замыг сонгожээ. Тийм зам сонгосон миний үеийнхний доторхи болон миний дараа үеийнхэн доторхи зарим маань философийн суурь сэдвээс тойрох юм уу, тийм сэдэв барьж авлаа ч түүнээ монгол сэтгэлгээний ямар ч хамааралгүй төрөлтэй зохиомлоор холбон сурталчилах боллоо. Үүнийхээ үндсэн дээр тэд эх түүхээ, үндэсний соёлоо, язгуурын философио чухалчилдаг хүн гэсэн сэтгэгдэл өөрсдийнхөө талаар төрүүлэхийг хичээдэг, өвөө эмээ нар мартсаныг сэргээдэг философич хэмээн хөөрөгдөх замаар нэр хүндтэн болохыг боддог зэрэг аргатангууд болж байх шиг. Энд “дараах үеийнхэн” гэхдээ насны зөрүүг биш, харин миний үеийнхнийг залгаж философи эрхлэн ажилладаг болсон гэсэн утгыг илэрхийлж буй болно.

II

Энэ өгүүлэлд философийн дөртэй байх албагүй (үеийнхээ) өвөө, эмээ нарын бичсэний агуулгыг хөндөхгүй. Харин философич мэргэжилтэй бөгөөд албан ёсоор философийн ажил эрхэлдэг боловч өвөө, эмээ нарын мэргэжлийн биш нийтлэлүүдийг философийнх (гүн ухааных) юм шиг сурталчлан, тэднийг хөөрөгддөг тийм зарим хүний нийтлэлд үнэлгээ өгөх юм. Ингэхдээ тэдний нийтлэлийг бүхэлд нь биш, харин философийн уламжлалт гол асуудал болох ахуйн тухай асуудлыг яаж тайлбарлаж байгааг нь онцлох болно. Ийм үйл ажиллагаа маань Ч.Ган-Өлзийгийн сүүлийн жилүүдийн нэг бүтээлийг онцлоход намайг хүргэж байна.

2008 онд ШУА-ын ФСЭХ-ийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан доктор (Ph.D) Ч.Ган-Өлзий шинжлэх ухааны доктор (Sc.D)-ын зэрэг горилж диссертаци хамгаалсан. Би энэ хамгаалалтанд албан ёсны шүүмжлэгчээр оролцож, уг ажлын бага шүүмжлэгдэх үндэс бүхий хэсэг болох Гегелийн феноменологи, Нагаржунайн төв үзэл хоёрыг харьцуулан авч үзсэн зүйлийг нь эерэг утгаар үнэлэх үндсэн дээр жинхэнэ хамгаалалтын шаардлага хангасан бүтээл

болжээ гэж дүгнэлт өгсөн юм. Хамгаалалт бүхэлдээ амжилттай болсон билээ. Ингэхдээ би уг диссертац дахь өөр өөр философичийн агуулгаараа ялгаатай “феномен” гэдэг ойлголтыг үндэсгүй адилтгаад, улмаар түүнээ төв үзлийн философи ойлголттой адилтгасан болхи алдааг нь хамгаалалтын үр дүнд нөлөөлүүлэхгүйн нэн бүрхэг, зөвхөн анхааруулга маягаар дурдасхийсэн билээ. Харин тэгж адилтгасан болхичлолоо түүнээ хойшдын бүтээлдээ засаасай гэсэндээ өөрт нь зориуд хэлж байсан юм. Түүнд тийм алдаагаа засах бололцоо аваас сэтгэлгээний цар, гадаад хэлээр холбогдох материал ашиглах чадвар аль алины үүднээс бүрэн бийг тооцож түүний диссертацид албан ёсны эерэг үнэлгээ өгсөн түүхтэй.

Гэтэл миний чадалтай сайн шавь, бас дотны хүн Ган-Өлзий маань миний зөвлөгөөг үл тоож, диссертацийн агуулгаа бататган хэвлүүлсэн номоо монголд байтугай дэлхийд чухал бүтээл болсон гэсэн маягаар сурталчилсан юм.¹

Энд хүний нэрийг олон дахин дурдахгүйн тулд өгүүллийнхээ үлдсэн хэсэгт Ган-Өлзийгөө тухайлахдаа “манай хүн” гэж нэрлэе.

Философи бол шинжлэх ухаан биш, харин үнэлэмжийн онол байдаг тул тухайн асуудлаархи хүмүүсийн тайлбар зөрж, харин цагийн явцад хэнийх нь ч тодорхой нөхцөлд хүчинтэй байж чаддагийг би үгүйсгэхгүй. Гэтэл манай хүний оновчгүй хээнцэр нэртэй ном нь өөр өөр сэтгэгчийн философи үзлийн агуулгыг гуйвуулж, зөрчилтэй тайлбарууд нь шаардагдах туршлага суугаагүй уншигчдыг гайхашрал, эргэлзээ юм уу тохуурхал, эсвэл мухар итгэл зэрэг сэтгэлийн янз янзын л төлөвд оруулахаар болжээ. Иймд би өөрийгөө шүүгчийн байранд тавихгүйгээр дурдан буй номон дахь санал зөрж буй хэсгээс илт алдаатай хэмээн дүгнэж байгаа зүйлсээ ил тод илэрхийлж байна. Тийм илэрхийлэл маань би өөрийнхөө үзлийг хамгаалсан зорилготой биш, харин манай хүний бичсэн зүйлс логик зөрчилтэй болж, бусдын философидолтын агуулгыг худлаа тайлбарласанг илрүүлсэн утгатай буй.

Ингэхдээ манай хүний номны бүх агуулгыг шинжлэх зорилго тавилгүйгээр зөвхөн онтологи асуудалд зориулсан хэсгийг нь төлөөлөл болгон авч үзэв.

“Феноменологи” нэртэй өөр өөр сургаал, буддын гүн ухааны зарим сургаал хоёрыг харьцуулсан судалгааг манай хүн сүүлийн 10 орчим жил явуулж ирэв. Түүний “Хүмүүнлэгийн гурван ертөнцийн гоц чанарыг судлахуйн чандмань эрдэнэ” (2011) гэдэг бүтээл бол уг судалгааны нь гол үр дүнгээр бүтжээ. Энэ бүтээлийн нийт агуулгад хамаарах зарим ололтыг дурдъя. Үүнд: 1). Дорнын ба Өрнийн түүхэн ба орчин үеийн нэлээд олон философи сургаалыг хамарсан; 2). Тэдгээртээ харьцуулалт хийж, адил ба ялгааг нь тодруулах зорилт тавьсан; 3). Герман хэлнээс зарим нэр томъёо сонгон, зөв оновчтой монгол руу

¹ Жишээ нь энэ тухай: Батын Ч.Ган-Өлзий. Хүмүүнлэгийн гурван ертөнцийн гоц чанарыг судлахуйн чандмань эрдэнэ. Эрдмийн шинэлэг бүтээлийн эмхэтгэл. УБ., 2011, Өмнөтгөлд энэ тухай үзнэ үү.

орчуулахад үндэслэгээ болгож тайлбар хийсэн; 4). Арга-билиг гэдэг хос ойлголын “билиг” гэдгийнх нь утгыг манайхны зарим нь болхичлон тайлбарладгийг засаж, зөв илэрхийлсэн нэлээд хэдэн мөр буй гэх мэт болно.

Үүний зэрэгцээ манай хүний энэ томоохон бүтээлийн онтологи хэсгийнх нь үнэн худлын талыг хөндөхгүйгээр зөвхөн логик уялдаа ямар байгааг нь анзаарахад л ноцтой зарим эргэлзээ төрүүлж байна. Тухайлбал зохиогч номныхоо эхэн хэсэгт: “... юмс тэргүүтнийг онох нэрийтгэл төдий бус, нэрийн чанад бодит агуулга, сэтгэл үүсгэх гоц чанарыг олон улсын эрдэмтэн мэргэд феномен хэмээн хэлэлцэх бүлгээ. Оюуны ертөнцийг шинжлэн, түүний үл эндүүрэх илтэд мэдлийн өөрийн ба ерөнхий чанарын далд утгыг нээн гаргаж, ойлголт ухагдахуун, бодол эргэцүүлэл, шүүмж ба оюун дүгнэлтийн чадварыг сэтгэл хөдлөл, зөн билгээр гүнзгийрүүлэн танин баригч, тайлбарлагч ухаан бол шинжлэх ухааны философи буюу юмсын өөрийгөө нээн үзүүлэх гоц чанарыг судлахуй (феноменологи) мөн гэдгийг энэ судалгааны нэг иш үндэс болгож байна”² гэсэн буй.

Эдмунд Гуссерлийн феноменологи философийг хагас дутуу боловч уншиж, бас Мартин Хайдеггер энэ философийг нэг чухал арга зүйгээ болгож байсныг эрх биш анзаардаг хүмүүст энэ хоёр философичид байдаг үзэл эл ишлэлд үгүй юм. Тиймээс хэн гээч хүний ямар агуулгатай философи манай хүн ярих юм бол, эсвэл хэлээд буй энэ философио өөрөө бүтээж буй юм болов уу гэсэн бодол энэ ишлэлийн агуулгаас төрөхөөр юм. Бас “феноменологи” гэдгийг тэр бүр хүн манай хүний сурталчлаад байгаа шиг тайлбарладаггүй тул “олон улсын эрдэмтэн мэргэд” гэж хэзээгийн хэн хэнийг хэлээд байгаа нь мэдэгдэхгүй байна. Номыг цааш нэлээд хэдэн нүүр уншихад: “.. Хээгель “Оюун сэтгэхүйн феноменологи”-доо оюуны туршлагын эргэцүүлсэн дүгнэлтийг шүүмжилснээрээ буддын философийн төв үзлийн гүн ухааныг үндэслэгч Нагаржунатай бас нэлээд төстэй юм. Хээгелийнхээр бол, оногдохууны (объектийн) тухай бидний мэдэж байгаа бүхэн түүний “энэ чанар” бөгөөд харин түүний бусад бүх агуулга нь “харилцаа”-нд багтдаг байна. Хээгелийн энэхүү “энэчанар” гэдэгт төв үзлийн гүн ухаантнууд болох махаяныхны “tathata” буюу үгчилбэл, “тиймчанар” тохирох бүлгээ. Энэ ойлголтыг бид “гоц чанар” хэмээн нэрлэж, хэрэглэв. Харин мөн тэнд буй “харьцангуй чанар” гэдэг ойлголттой нь “sunyata” буюу төв үзлийн “хоосон чанар” хэмээх ухагдахуун тохирох бололтой”³ гэсэн мөрүүд байна. Тэдгээрээс дараах зарим санаа төрж болохоор. Үүнд:

- Гегелийн “энэ чанар”, Нагаржунайн төв үзлийн “тийм чанар” буюу “гоц чанар” хоёр бол тохирох ойлголтууд мөн;

² Хүмүүнлэгийн гурван ертөнцийн гоц чанарыг судлахуйн чандмань эрдэнэ. Эрдмийн шинэлэг бүтээлийн эмхэтгэл. УБ., 2011, 16 дахь тал

³ Мөн тэнд. 21 дэх тал

- Гегелийн “харьцангуй чанар”, Нагаржунайн “хоосон чанар” гэдэг ойлголтууд тохирдог.

Мөн тэнд буй “харьцангуй чанар” гэсэн илэрхийлэл нь хаана, юунд буй гэж харьцангуй чанарыг тухайлж байгааг молхи би ухан мэдэрч дийлсэнгүй.

Гэхдээ хоосон чанар, гоц чанар хоёрыг адилтган үзэж болохгүй гэж манай хүн бас анхааруулсан. **“Хоосон чанар бол оюун санааны эзэн биегүй төгс төгөлдөр, туйлын чанар, түүнээс бүх зүйл үүсдэг бол гоц чанар нь бүх юманд нэвт шингэсэн оюунлаг эхлэл, сэтгэлийг татан өөрийгөө илэрхийлж буй мөн чанар юм. Гоц чанар бол хоосон чанар өөрийгөө ухамсарлаж буй хэрэг”**⁴ хэмээн бүр тодотгон тэмдэглэжээ. Уг нь хоосон чанарын тухай төв үзлийн онолыг дагавал ямар ч атугай манай ертөнцөд үнэхээр бүтсэн юм гэж байдаггүй хэмээх арга зүйг баримтална гэж би боддог юм. Манай хүн маань ч тэгж дурдсан газартай. Гэтэл энэ ишлэлийн үүднээс бол хоосон чанар, улмаар нөгөө гоц чанар нь ч “аливаа бүхний” эхлэл, түүний дотор манай ертөнцийн бүх юмны байж таарах нь. Тийнхүү сонгодог философийн монист онтологийн нэг өвөрмөц загвар энэ ишлэлд томъёологдож, энэ нь төв үзлийн аргазүйн зарчимд үл нийцэж байна. Тэгээд бас Өрнөдийн философийн нэр томъёогоор илэрхийлбэл гилозоизмын үүднээс “гоц чанар (феномен)”-аа сурталчилжээ.

Гегель, монголын сэтгэгч олон Агваан нар бүгд феноменологич байж, тэдний үзэл нь хоосон чанарын тухай төв үзлийн онолтой тохирдог тухай манай хүний бичээд байгаа тайлбаруудад агуулгын эерэг ч, сөрөг ч үнэлгээ өгөх бололцоо гарахгүй байна. Учир нь, дурдаж буй сэтгэгчдийнх нь феноменологи сургаалын талаар би өөрөө судалж байгаагүй төдийгүй тийм нэгдмэл сургаалтайг нь өнөөг хүртэл сонсож яваагүй билээ. Манай хүн энд юуг “феноменологи” гээд байгаа нь ч тодорхойгүй аж. Харин уучилж хэлбэл гэнэн, хөнгөн; уурлаж хэлбэл уншигчдыг, ер нь бусдыг бүгдийг элэг барьсан зүйл илт байгаад үнэлгээ өгөхгүй өнгөрөх аргагүй байна. Тэр нь юу вэ? гэвэл: дээрх иш татсан агуулга бүхий тайлбаруудаа ХХ зууны феноменологид нялзаасан нь юм. Тэгж нялзаасанг нь орчин үеийн феноменологийг манай хүн өргөмжиллөө, эсвэл дортголоо гэх санаа бидэнд үгүй. Харин агуулга, арга зүйн хувьд эрс өөр философиудыг адилхан юм шиг тайлбарласных нь хувьд буруушааж байна.

Шүүмжлэлээ үндэслэе. “Монгол Данжуур дахь “Хоосон чанарын далан шүлэгт” хэмээх сургаалд хоосон чанарыг “Орших, түрдэх үгүй буюу, төрөхүй үгүй тул болой...” хэмээсэн нь төгс тодорхой ахуйн тухай санаа бөгөөд феноменологи философи дахь энэ-ахуйн (“Дазайн”) гоц чанар хэмээх ойлголттой ойролцоо утгатай байна.”⁵ гэж манай хүн дүгнэжээ. Хоосон чанарын тухай сургаалыг бүтээгч нар түүнийгээ үнэхээр ч “төгс” гэдэг бололтой.

⁴ Мөн тэнд. 25 дахь тал

⁵ Мөн тэнд, 24 дэх тал

Харин “энэ-ахуй (Дазайн)” гэдэг ойлголтыг хэрвээ М.Хайдеггерг хамаатуулж буй бол (бодвол тийм байлгүй дээ. Эсвэл өөр хүний философи ойлголт бол хүлцэл өчье) энэ нь хээгүй, худлаа адилтгал болжээ. Тэрээр бас: “гоц чанарыг судлахуй бол ерөөс шинжлэх ухааны философи аргын нүүрний хуудас мөн” гэж М.Хайдеггер хэлсэн хэмээн дурджээ.⁶ Гэтэл Э.Гуссерль, М.Хайдеггер нар шинжлэх ухаан гэж юу болохыг уламжлалт утгаар ойлгоогүйг, шинжлэх ухаан нарийвчлалтай байх шаардлагыг хэрхэн тэд ойлгосныг бид хэдэн жилийн өмнөөс философийн сурах бичгийн төвшин, хүрээнд ч тайлбарлаж ирсэн буй. Иймд энд давтан тайлбарлая гэсэнгүй.

“Шинэ эриний философийн тодорхойлогч шинж болсон **өөрийгөө үзүүлэх гоц чанарын судалгааны эргэлт нь** Хуссерлийн “Логикийн шинжилгээ” (1900-1901) гэдэг ном гарснаар эхэлсэн юм”⁷ хэмээн зохиогч бас бахархалтайгаар дурджээ. Энд олон будилаан бөөгнөрсөн байна. Тухайлбал:

- “феномен” гэдэг үгийг “үзэгдэл” гэж орчуулах буруу гэж манай хүн хэлж байгааг үнэн гэж болох. Гэхдээ Э.Гуссерль, М.Хайдеггер нарын философи дахь “феномен” гэдэг категорийг “гоц чанар”, “өөрийгөө үзүүлэх гоц чанар” хэмээн орчуулах үндэсгүй байдаг. Энэ хоёр философичийн хувьд феномен бол гоц чанар маягийн субстанци, юм биш; харин судлагдахуун юмын талаархи хувийн мэдрэмж, тэр юманд утга оноохуй (тодруулж хэлбэл хэл) хоёроор өгөгдөгч мэдлэг мөн.

- Гегель, хоосон чанарын тухай онолынхон хоёрт манай хүний оноож буй феномен (гоц чанар) бол зөвхөн гэгээнтнүүд, увьдастнууд зэрэг гоц чадвартан хүмүүст хүртээлтэй байж таарах юм. Харин Гуссерлийн ярьсан феноменологи болбоос танин мэдэхүйг аливаа судлаач эзэмшин ашиглах бололцоог зөвшөөрөх үндэстэй.

- Феномени тухай манай хүний тайлбар объективизмыг, харин Э.Гуссерлийнх нь субъективизм, семиотик зарчмыг тус тус аргагүйн үндэс болгожээ.

- Э.Гуссерлийн феноменологи судалгааг “шинэ эриний философийн тодорхойлогч шинж” гэдэг энэ чиглэлийнхний үгийг манай хүн давтжээ. Тийм тодорхойлогч шинж Э.Гуссерлийн ч, манай хүний ч бүтээлд хэрэгжээгүй гэсэн дүгнэлтийг бид дээрх тайлбаруудаасаа хийж байна.

Феноменологийн агуулга, аргазүйг авч үзсэн энэхүү компаратив шинжилгээний бүтээлийн зөвхөн онтологи тайлбарыг нь онцолж дүгнэхэд ийм байна.

III

Арга-билгийн ухааны тухай манай хүний тайлбарт онтологи ямар үндэс байгаа талаар цөөн үг хэлье. Тэрээр арга-билгийн зохицлын асуудлаархи зарим хүмүүсийн бичсэнд илэрдэг

⁶ Мөн тэнд, 81 дэх талд үүнийг үзнэ үү.

⁷ Мөн тэнд, 84 дэх тал

болхичлол, гуйвуулгыг няцаасан чухал чухал санаа дурдсан буй. Номондоо: “Их хөлгөний ёсоор арга билгийг шүтэн барилдуулж, гэгээрэхүйн чинад хязгаарт хүрэх бөгөөд арга нь бодь сэтгэл, билиг нь хосон чанарыг огоот онохуй мөн”⁸. “Их хөлгөний арга билгийн харьцааны “Дэмиддагвын үзүүлсэн судар”-т аргаар үл эзлэгдсэн билиг нь хүлээс болой. Аргаар эзлэгдсэн билиг нь нирваан болой. Билгээр үл эзлэгдсэн арга нь хүлээс болой. Билгээр эзлэгдсэн арга нь нирваан болой... гэж тодорхойлжээ”⁹ хэмээн дам иш татжээ. Тэгээд хойноос нь “... ийм салшгүй шүтэн барилдлагатай харилцан бие биедээ хувиран шилждэг хоёр ухааныг хосолно гэх нь учир зүйд тийм ч сайн нийцэхгүй амой”¹⁰ хэмээн өөрийн бодлоо нэмэрлэжээ.

Манай хүн билгийг хоосон чанарт оноож, аргыг билигтэй шүтэн бүрэлдсэн нөхцөлдөө л нирваан болно гэж Их хөлгөний учир шалтгаан дагуу тийнхүү сурталчилж байгаад ашгүйдээ гэсэн сэтгэгдэл төрж байна. Гэтэл зарим хүн арга, билиг хоёрыг шүтэн барилдуулж тайлбарлахын оронд аргыг хэрэг дээрээ билгээс салган ухварласнаас болоод “ээж нь билиг, аав нь арга”, “аав нь билиг, хүү нь арга” гэх маягийн жишээ гаргадаг юм.

Харамсалтай нь манай хүн арга-билгийн шүтэн барилдлагын тухай оновчтой ишлэл, зөв уриагаа сэтгэлгээнийхээ агуулга ч, арга зүй ч тууштай болгосонгүй дээ. Тодруулан дурдахад монголын эрдэмтэн лам нар арга билгийн зохицлыг үндэсний **философийн**(тодруулав.-Ц.Г) үзэл баримтлал болгосон гэж тэрээр бичжээ¹¹. Бас цаашлаад: “... арга билгийн ухаан нь юмсыг өөрийнх нь дотоод зөрчлийг арилган , эсрэг тэсрэгийн нэгдэлд нь, орон зай ба цаг хугацааны хувирал, зохицол, эцэг тэнгэр ба этүгэн дэлхий хоёрын гоц чанарын шүтэн барилдлагад нь судалдаг дорнын уламжлалт философи юм”¹² гэсэн байна.

Их хөлгөний судраас манай хүний иш татсан цөөн мөрүүдээс ч гэсэн юу гэж ухаарвал зөв санагдаж байна вэ? гэвэл: билгийн ухаан бол хүн төрөлхтөн бий болгодог танин мэдэхүй (тухайлбал шинжлэх ухаан) ч биш, бас үнэлэмжийн онол (тухайлбал философи) ч биш, харин хутагт гэгээнтнүүд, зориудын дасгал хичээл (барууныхны нэр томъёогоор медитаци) хийж увьдсын чадвартай болсон хүмүүст далд ертөнц (барууныхны нэр томъёогоор мистик ертөнц буюу эзотерик ертөнц) мэдээлэгдэн нээгдсэн нь мөн. Тэгвэл буддист нэр томъёог монголд орчуулснаар билгийн ухаан гэж буй тэр зүйлийг эзотерик мэдлэг мөн гэж үзвэл ийм мэдлэг нь шинжлэх ухаан, философи (ерөнхийлөн хэлбэл үнэлэмжийн онол) аль алинаас хэтийдсэн тийм үнэмлэхүй буюу туйлын дээд мэдлэг мөн.

⁸ Батын Ч.Ган-Өлзий. Мөн ном, 20 дахь тал

⁹ Мөн тэнд

¹⁰ Мөн тэнд

¹¹ Мөн тэнд. 18 дахь талд үүнийг үзнэ үү

¹² Мөн тэнд. 19 дэх тал

Бидний ийм ойлгоцын үүднээс хандвал философийн зарим сургаал билгээр (эзотерик мэдлэгээр) гэгээрээгүй байдаг. Жишээ нь материализмын янз бүрийн хэлбэр юм. Харин билгээр гэгээрсэн философи байдаг аваас тэр нь эзотерик мэдлэгт, манай хүний зохистой иш татсан нэр томъёог ашиглавал нирваанд үндэслэн бий болдог байх. Жишээ нь: буддын гүн ухаан, өрнөдөд Платоны идеализм, томизм, манай хүний тайлбараар бол Гегелийн феноменологи гэх мэт юм.

Дүгнэн өгүүлэхэд арга-билгийн зохьцол бол онтологийн хувьд энэ (аргын) ертөнц, нөгөө, далд (билгийн) ертөнц хоёрын харилцаанд; харин мэдлэг мөнийхөө хувьд энэ ертөнцийн (шинжлэх ухааны ба бусад төрлийн янз бүрийн онолын) ба нөгөө ертөнцийн (шашны ба бусад төрлийн эзотерик) мэдлэг хоёрын харилцаанд хэрэгждэг гэж үзвэл зөв мэт. Хэрэв ийм дүгнэлтийг баримталбал “арга-билгийн ухаан нь дорнын уламжлалт философи мөн” гэдэг томъёолол хэтэрхий явцуу томъёолол мөн. Энэ ухаан бол эзотерик буюу далд ертөнцийг нээдэг ухаан байхаар юм. Гэхдээ би ийм дүгнэлтийг мэдэрч биш, дээд нээгдлийг хүлээн авч биш, харин уг сургаалын агуулгаас логик аргаар хайж байна.

х х х

Онолын шүүмж, маргааныг ёс суртахууны дүгнэлттэй холилгүй, ялангуяа зохион байгуулалтын арга хэмжээ рүү оруулалгүй цэврээр өрнүүлдэг байвал тухайн төрлийн мэдлэгийг агуулгын хувьд тодотгох ба амжилттай хөгжүүлэх, түүнийг амьдралтай холбож өгөх зэрэгт нэн чухал нэг нөхцөл байдаг нь философид мэдээжээр бас хамаардаг. Ийм ажиллагаа онол сонирхогчдыг олшруулахад, туршлага суугаагүй уншигч, хэрэглэгч нар асуудалд нухацтай хандаж, сонголтоо өөрийнхөөрөө идэвхитэй хийдэг байхад чухал ач холбогдолтой. Үүнийг иш үндэс болгож эл өгүүлэлийг бэлтгэсэн болно.

НОМ ЗҮЙ

Батын Ч.Ган-Өлзий. Хүмүүнлэгийн гурван ертөнцийн гоц чанарыг судлахуйн чандмань эрдэнэ. Эрдмийн шинэлэг бүтээлийн эмхтгэл. УБ., 2011

Г.В.Ф.Гегель. Система наук. Часть первая. Феноменология духа. Перевод Р.Шпета. СПб., 1999

Нагаржуна. Хоосон чанарын далан шүлэгт. УБ., 2004

Э.Гуссерль. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология (первые 12 параграфов). - Вопросы философии. 1992, №7

Э.Гуссерль. Идеи чистой феноменологии. М., 1994

Э.Гуссерль. Феноменология внутреннего сознания времени. М., 1994

М.Хайдеггер. Время и бытие. Работы разных лет. М., 1993

М.Хайдегер. О существе и понятии <<фюсис>>: Аристотель, <<Физика>>,

В-1. М., 1995

М.Хайдегер. Бытие и время. М., 1997

SUMMARY

The author of the article critically analyzed the ontology part of the 'The study of meaning of phenomenon in the triple humanity world' book written by Sc.D Ch.Gan-Ulzii. The result of analyze, the author of the article has made following argument.

- 1. Identification with phenomenology of Hegel and teaching of madhyamika in Buddhism and further identified with philosophy of Heidegger.M /for example: Dasein/ is incorrect.*
- 2. The concept of 'Arga bileg yos' as written by Ch.Gan-Ulzii Sc.D is not 'gun ukhaan' /philosophy/ but it is esoteric knowledge.*